

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Sociologisch Veldonderzoek

Nuijten-Edelbroek, E.G.M.

Citation

Nuijten-Edelbroek, E. G. M. (1979). Sociologisch Veldonderzoek. *Acta Politica*, 14: 1979(2), 265-267.

Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452003>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452003>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Achtereenvolgens behandelt Hart de beleidsvoorkeuren van zijn respondenten, hun standpunt ten aanzien van de noodzaak en wenselijkheid van wetenschappelijk onderzoek, hun fundamentele houdingen ('belief systems') ten aanzien van oorlogs- en vredesproblemen en de archetypen, die kunnen worden onderscheiden binnen de Zweedse veiligheidselite. Veel van de vragen en antwoorden laten zich goed vergelijken met de resultaten die verkregen zijn uit het eerder genoemde onderzoek naar de houdingen van de Nederlandse buitenlandse politieke elite. Zo komt bij Hart bijvoorbeeld een vraag voor naar welke gebeurtenissen binnen de internationale betrekkingen de respondent, in de jaren dat hij zich actief bezighield met dit terrein, als de meest belangrijke beschouwt. Hoog scoorden hier de Vietnamese oorlog en de Cubacrisis. In het Nederlandse onderzoek komt een vergelijkbare vraag voor, zij het dat deze niet zo uitdrukkelijk verwijst naar gebeurtenissen tijdens de carrière van de respondent: 'Kunt U zeggen welke internationale politieke gebeurtenis het meest van invloed is geweest op uw opvattingen ten aanzien van de internationale politiek?' Hier scoorde de Tweede Wereldoorlog het hoogst (44 %), gevolgd door de oorlog in Vietnam (15 %) en de gebeurtenissen in Tsechoslowakije in 1968 (8 %). Het is duidelijk dat de aard van de vraagstelling en wellicht de leeftijd van de respondenten belangrijke verklaringsgronden geven voor de gevonden verschillen. Evenzeer boeiend vergelijkingsmateriaal leveren de vragen naar de 'belief systems' van de respondenten, waarvoor de Nederlandse situatie door Van Staten in zijn proefschrift al eerder interessant materiaal werd vergaard.³

Op een vraag naar de voorspellende waarde van buitenlands politieke doctrines blijkt de Zweedse veiligheidselite voornamelijk iets te zien in de *eigen* doctrines. Terwijl slechts geringe percentages van de respondenten (minder dan 3 %) enige voorspellende waarde toekennen aan de doctrine van vreedzame coëxistentie, de Breshnev doctrine, de Nixon doctrine en de Monroe doctrine, blijken niet minder dan 25 % van de respondenten wel voorspellende waarde toe te kennen aan de Zweedse doctrine van non-alliantie (p. 123). Er kan hier sprake zijn van een zekere mate van overschatting van het belang en de aard van het eigen werk die bij de Nederlandse buitenlands politieke elite, gezien de resultaten van het geciteerde onderzoek, ook naar voren blijkt te komen.

Interessant zijn ook de passages waar Hart o.a. de door Allison en door Waltz ontwikkelde theoretische concepties toepast op de Zweedse situatie. De Zweedse veiligheidselite blijkt sterk te denken in termen van 'model I' van Allison, waarbij regeringen worden gezien als unitaire actors. Niet minder dan 77 % van de respondenten interpreteerden de beslissing van de Amerikaanse regering de militairen terug te trekken uit Vietnam in termen van dit rationale model. Een ander interessant resultaat van het onderzoek is dat 68 % van de respondenten aangaf te eniger tijd een fundamentele verandering van houding ('agonizing reappraisal') ten aanzien van vragen van geschiedenis of internationale betrekkingen te hebben ondergaan (p. 142). Hoewel men weinig kon bogen op het doen van goede voorspellingen ten aanzien van ontwikkelingen in de internationale politiek in het verleden, was men over het algemeen bereid tot het aangeven van te verwachten ontwikkelingen in de toekomst.

Al met al geeft Hart's studie een interessant beeld van de opvattingen die leven bij degenen die het Zweedse defensiebeleid maken en degenen die het willen beïnvloeden. Het is zeker de moeite waard de resultaten van deze studie te vergelijken bijvoorbeeld met de in deze bespreking genoemde studies van beleidselites in andere landen.

Noten

- 1 Helge Hveem, *International Relations and World Images: A Study of Norwegian Foreign Policy Elites* (Oslo: Universitetsforlaget, 1972).
Bernard C. Cohen, *The Public's Impact on Foreign Policy*, (Boston: Little, Brown & Co, 1973).
- 2 *Elite en Buitenlandse Politiek in Nederland*, ('s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1978).
- 3 A. van Staden, *Een Trouwe Bondgenoot: Nederland en het Atlantisch Bondgenootschap*, (Anthos, 1974).

P. R. Baehr

Paul ten Have, *Sociologisch veldonderzoek*, uitgeverij Boom Meppel, Amsterdam, 1977, 121 pagina's.

Lange tijd heeft in de nederlandse sociologie in hoofdzaak de nadruk gelegen op de zogeheten 'kwantitatieve' benadering van de sociale werkelijkheid. De laatste jaren is er een hernieuwde aandacht ontstaan voor de kwalitatieve benadering. Tegenover de 'hardere' objectievere en meer wetenschappelijke resultaten van het kwantitatieve onderzoek wordt 'zachter' en subjectiever onderzoek geplaatst, waarin met name expliciet de kwaliteit en de stellingname van de onderzoeker in hun effect op het object van onderzoek in beschouwing worden genomen.

Bij uitgeverij Boom zijn recentelijk twee publicaties verschenen op het terrein van het kwalitatieve onderzoek: 'Anders bekeken. Wet en werkelijkheid in sociaal onderzoek' onder redactie van Lodewijk Brunt en 'Sociologisch veldonderzoek' van Paul ten Have.

'Anders bekeken' bevat een serie artikelen over kwalitatieve vormen van sociaal-wetenschappelijk onderzoek die eerder in Intermediair zijn verschenen. Het zijn vooral vanuit de praktijk van het onderzoek geschreven artikelen. Het boek is dan ook prettig leesbaar en behandelt interessante onderzoeksonderwerpen. Niet of nauwelijks wordt echter ingegaan op de werkwijze van het kwalitatieve onderzoek en op de specifieke problemen die daarbij rijzen. Evenmin worden meer wetenschapstheoretische vraagstukken over het onderscheid tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek aan de orde gesteld.

Paul ten Have gaat in zijn boekje 'Sociologisch veldonderzoek' in op belangrijke problemen van kwalitatief veldonderzoek, met name de relatie tussen onderzoeker en onderzochten en de problemen die bij observatie en analyse naar voren komen. Sociologisch veldonderzoek wordt door ten Have gedefinieerd als: 'een bijzondere stijl van sociaal-wetenschappelijk onderzoek waarin men via een intensieve en vaak langdurige omgang met de onderzochte personen en groepen materiaal probeert te verzamelen voor een begrijpende analyse van hun sociale leven' (p. 5). Een nadere definiëring van kwalitatief onderzoek ontbreekt, als model van onderzoek dient de participerende observatie.

Genoemd onderzoek brengt diverse problemen met zich mee. In vijf achtereenvolgende hoofdstukken worden deze besproken: problemen van veldonderzoek, problemen van relatie, problemen van observatie, problemen van analyse en problemen van de onderzoeker.

Als doel van kwalitatief onderzoek ziet ten Have in eerste instantie het maken van informatieve verslagen over datgene wat men in het veld heeft waargenomen,

verzamenen van de sociale kennis van de onderzochten. Naast de sociale kennis onderscheidt ten Have de sociologische kennis en de zelfkennis van de onderzoeker. Secundair doel van onderzoek is het analyseren van de sociale kennis in het licht van de sociologische kennis. In dat verband stelt ten Have dat een onderzoeker nooit onvoorbereid het veld in moet gaan, maar een perspectief moet hanteren zowel bij de verzameling als bij de analyse van het materiaal.

Perspectief mag niet verward worden met een theoretische stroming of oriëntatie om de sociale werkelijkheid te bekijken. Het is een verdere concretisering van de vraagstelling van het onderzoek in de vorm van bepaalde topics, zoals bijvoorbeeld interactie en organisatie, afhankelijkheids- en machtsrelaties in een groep. Dergelijke topics kunnen evenwel vanuit verschillende sociologische oriëntaties benaderd worden (functionalisme, symbolisch interactionisme, conflictsociologie). Een verschil in invalshoek geeft een verschil in — zoals ten Have dat noemt — 'duiding' van het waargenomene en dus een andere interpretatie van het gebeuren. Het duiden van, het toekennen van een betekenis aan het waargenomene wordt mede bepaald door de zelfkennis van de onderzoeker. Met de zelfkennis van de onderzoeker wordt zijn voorkennis bedoeld alsmede zijn eigen bewustzijn van zijn emotioneel en relationeel functioneren, van zijn emoties, ervaringen en 'culturele vanzelfsprekendheden' met hun mogelijk effect op de observatie en op de ontwikkelde visie op het waargenomene. Om deze drie vormen van kennis tijdens het veldonderzoek van elkaar te onderscheiden introduceert ten Have 4 categorieën van notities, te weten observatienotities, theoretische notities, methodologische notities en reflexieve notities. De observatienotities zijn de registraties van het waargenomene, de theoretische notities zijn aantekeningen over de ideeën die de onderzoeker tijdens het onderzoek ontwikkelt, in de methodologische notities worden de gevolgde procedures vastgelegd. De zelfkennis van de onderzoeker vindt zijn neerslag in de reflexieve notities, beschrijvingen van de eigen reacties van de onderzoeker op het gebeuren.

De opstelling van de onderzoeker, zijn positie in het onderzoeksveld en zijn invloed op het gebeuren en op de betekenisgeving worden door ten Have dus zeer nadrukkelijk naar voren gehaald als zijnde van belang bij kwalitatief onderzoek. Basisstelling van ten Have is dan ook dat de persoonlijke aspecten van de onderzoeker niet weggewerkt moeten worden, maar juist geëxpliciteerd moeten worden.

Het boekje van Ten Have geeft op een heldere manier een groot aantal praktische suggesties voor het oplossen van de problemen die zich voordoen bij veldonderzoek: bij de voorbereiding en planning van het onderzoek, de presentatie en de entree in het veld, bij het verzamelen en het ordenen van het materiaal. Het accent dat daarbij gelegd wordt op de positie van de onderzoeker komt nogal geforceerd over, omdat ten Have blijft steken in vage bewoordingen.

Problemen die voortvloeien uit de dubbelrol van de onderzoeker als deelnemer en als waarnemer zijn voor observatie als methode van materiaalverzameling meer specifiek, maar treden in meer of mindere mate ook op bij andere methoden, zoals bijvoorbeeld bij het interview (het formuleren van de vragen en antwoorden). Iedere onderzoeksmethode heeft zijn eigen problemen. Het karakter van veldonderzoek (langdurig, intensief, één onderzoeker) maakt het mogelijk meer op deze problemen in te spelen en te pogen deze te ondervangen. In hoeverre echter van een onderzoeker verwacht mag worden dat hij zich bewust is van zijn eigen-aardigheden en van de invloed die daarvan kan uitgaan op de resultaten blijft zeer de vraag. Ten Have is daarover nogal optimistisch.

Een belangrijker punt van kritiek is echter dat ten Have niet komt tot een meer theoretische discussie over verschillen tussen kwantitatief en kwalitatief onderzoek, over hoe onderzoek kan bijdragen tot theorievorming.

Hij blijft te veel steken in het geven van praktische suggesties in het veldwerk en wekt daarmee de indruk dat de voorstanders van kwalitatief onderzoek de stap van onderzoeksverslagen van case-studies naar aanzet tot theorie niet durven te zetten.

E. G. M. Nuijten-Edelbroek

M. M. Czudnowski, *Comparing political behaviour*. Beverly Hills/London (Sage), 1976, 178 pp.

Czudnowski beschouwt de vergelijkende politicologie niet als een deeldiscipline binnen de politicologie en wil dan ook niet een overzicht geven van de stand van zaken binnen de vergelijkende politicologie, zoals bv. Eckstein dat in 1963 deed. Zijn benadering is meer verwant aan Holt & Turners *Methodology of Comparative research* (1970): het vergelijken van politiek gedrag is geen afzonderlijk terrein of methode, doch eenvoudigweg voorwaarde voor empirische theorievorming (vgl. de discussie over vergelijkende politicologie in *Acta Politica*, januari 1973, m.n. pp. 20-26). Uitgangspunt is het streven naar universele generalisaties. Ook al lijken politieke verschijnselen uniek of tijdgebonden, en vereisen zij afzonderlijke/verschillende verklaringen, toch kan men ze steeds onderbrengen in algemene wetten (probabilistisch, conditioneel); beschrijvende configuratiestudies over afzonderlijke landen zijn dan ook niet adequaat, wanneer men tot een systematisch, cumulatief inzicht wil komen.

Deze opstelling brengt Czudnowski echter niet tot een gemakkelijk vergelijkend standpunt. Integendeel, het voorwerp van zijn kritiek is de macro-kwantitatieve, 'cross-national' vergelijking van politieke verschijnselen, zoals die o.a. door Banks & Tector, Rummel, Tanter en Gurr is gepropageerd; hun 'politometrics' acht hij 'theoretisch dwaas en feitelijk fout'. Doordat afzonderlijke politieke variabelen op nationaal niveau worden waargenomen en 'cross-national' worden vergeleken, worden zij ontdaan van hun structuur, functie en betekenis binnen het nationale systeem. Zonder dat laatste kan de vraag, of vergelijking verantwoord is, niet beantwoord worden, en evenmin de vraag, welke externe factoren van betekenis kunnen zijn.

Uitspraken op 'wereldniveau' zijn dan ook slechts statistisch-rekenkundig van aard, zonder empirische inhoud, hoewel de verleiding groot is om bv. het verband tussen politiek geweld en onderwijsniveau terug te vertalen naar het niveau van feitelijke individuen. Ook op het gebruik van 'omgevingsfactoren' en factoranalyse bij deze cross-nationale vergelijking heeft Czudnowski ernstige kritiek: wanneer onder het motto 'omgeving' sociale, demografische e.a. gegevens in de cross-nationale vergelijking worden ingebracht, is het maar de vraag, of deze 'omgeving' wel relevant is voor de onderzochte actoren. De feiten uit het Statistisch Zakboek zijn niet alle voor iedere politieke actor even relevant, als ze dat al zijn: voor een vakbondsleider zijn andere feiten relevant dan voor een kiezer van het platteland, en voor de landelijke regeringselite weer andere. Voor iedere (groep) actor(en) is de relevante omgeving functioneel beperkt en territoriaal begrensd. Ook de mogelijkheden van factoranalyse op het niveau van individuen kunnen gemakkelijk worden